

COMO UN MASCATO ERGUEITO

B

REAL
ACADEMIA
GALEGA

BERNARDINO GRAÑA
COMO UN MASCATO ERGUEITO

COMO UN MASCATO ERGUEITO
HOMENAXE DA REAL ACADEMIA GALEGA A
BERNARDINO GRAÑA

Edición e coordinación de Marilar Aleixandre

Nigrán, 18 de marzo 2022

REAL
ACADEMIA
GALEGA

Berna

- © Desta edición: Real Academia Galega
- © Dos textos: Bernardino Graña e autoras e autores
- © Deseño: Pepe Barro

Fotografías:

Xoán Carlos Gil Piñeiro

Xosé Castro

D.L.: C 299-2022

<https://doi.org/10.32766/rag.396>

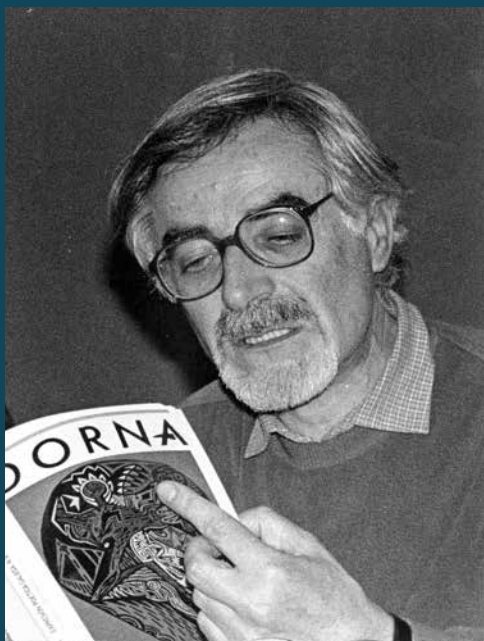
REAL
ACADEMIA
GALEGA

DEPUTACIÓN
PONTEVEDRA

ardino

A FESTA
QUE NOS CONVOCA

Liméns, Aldán, Punta Balea, Nerga, Os Castros, Cangas, Areamilla, Areabrava, Barra, Coiro, Donón... Dende Cabo Home vemos as Cíes e dende Beluso, as Ons... Velaquí a paisaxe, que recende a marusía, argazo, bocho e verdello. O cheiro a brea dos botes. A música dos estrobos na vogada. O vento nas velas... Celebramos hoxe o noso poeta e celebramos a súa ollada luminosa sobre o mundo, dende os salseiros das rías ás sentinelas de Cabo Estai, Punta Udra, Punta de San Vincenzo, Sálvora e onde queira que o mar nos leve, coma na música dos cancioneiros medievais, nos versos de Manuel Antonio, nas cantigas mariñeiras das tabernas de caíño, espadeiro e tintafemia, co gato axexando detrás das pipas.

Celebramos o poeta, Bernardino Graña, e celebramos un universo autónomo, construído de tradición e palabras, no que nos recoñecemos. Celebramos a poesía do mar, mais tamén a dos homes que o habitan, mariñeiros de Cangas, Beluso, Meira, Seixo, Marín... Aínda hai pouco que o monstro pasou factura. Mar dos mitos e do traballo. Mar do risco e da fartura. Tamén da desgraza e o cataclismo. Mar da traxedia e a gloria, segundo cadre, da saudade e da conquista, da música do amor, coma nas cantigas de Xohán Zorro ou Pai Gómez Chariño.

Celebramos o mar e a súa profecía, reivindicación do mundo que non queremos deixar que se estrague, pois forma parte da nosa historia e da nosa memoria, do que somos e do que queremos transmitir aos que veñan despois. Tal é a razón da festa que nos convoca.

Víctor F. Freixanes

Presidente da Real Academia Galega

COMO UN MASCATO

Como un mascato, Bernardino Graña érguese sobre o mar para o cantar. Os aires, o zoar do vento en Cabo Home, Punta Subrido, Cabo Udra terman del sobre as escumas, traen até nós o seu canto de tuba ou gran trompeta. Bernardino, a voz do mar, das ondas, carromeiros, baleas e candorcas, mais tamén, ao navegar sachando na súa historia que é a nosa, é a voz dos mariñeiros que falan a través da súa gorxa. Bernardino, profeta do mar, canta os vaticinios que enxerga nos salseiros, na raíz dos tombos.

Entre o inicio da homenaxe, en 2020, interrompida polo andazo, e o día de hoxe a morte arrebatounos Xosé Luís Franco Grande, amigo e compañeiro de Bernardino Graña desde os tempos do instituto. Xosé Luís propuxo “Febre no mar”, e forma parte deste acto na voz das súas fillas Rosalía e Navia Franco Barreiro que len o seu fermoso texto e o poema.

Poemas de Bernardino Graña na voz de once poetas e amizades e dun trío musical. Súmanse Xosé María Álvarez Cáccamo, cunha oda mariña a Bernardino, Lucía Novas, Alexandre Ripoll, Ana Romaní, Alexandre Nerium, Marta Dacosta Alonso, Ramón Lorenzo, Elvira Ribeiro Tobío, Héitor Mera e Miro Villar. Xesús Alonso Montero, que compartiu de neno pupitre escolar con Bernardino en Ribadavia, pronunciará a gabanza do poeta, da voz comprometida. *Gelria*, o trío musical que toma o seu nome do barco no que Manuel Antonio estivo embarcado, Elena Tarrats, Federico Mosquera e Mario G. Cortizo poñen o ramo a este acto de cariño e admiración.

Bernardino, nas súas palabras, “brava besta a brincar”, pastor dos cachalotes, envorcándose no mar, tirando do mar coa súa boca as verbas máis fondas.

Marilar Aleixandre

Directora da Sección de Literatura
Real Academia Galega

Oda mariña ás forzas e materias de Bernardino Graña

Xosé María Álvarez Cáccamo

Atención á materia lama lodo
 lume lóstrego xabre arxila ferro
 carrumeiro sarabia orballo nacre
 seiva sucre salitre Bernardino

Ergue o voo Bernardino en Cabo de Home
 fica ao pairo do ar durante un século
 corazón de mascato buque aéreo
 corpo tren Bernardino Bernardino
 a correr polas gándaras do mar

Atención á materia ferve o tempo
 no océano Patiño-Jackson Pollock
 nos mares abisais de Bernardino
 argazo sangue verde dura pel
 de equinodermo enorme como un sol
 pacífico arroaz sentimental

No mar de Bernardino hai sete mares
 de fósforo que arde incendia abrasa
 estoupa en maremoto medra brúa
 avanza como lava de guerrilla
 entre os coches as vespas os camións
 calcina instancias letras pagarés
 absurdos documentos de luz gris

Atención á materia forza única
 carbono xerfa carne marusía
 dinamita tormenta estrume sal
 iodo espuma de amor revolución
 lume lóstrego tren tigre absoluto
 congro triste balea incandescente
 golfiño actinia flor descomunal
 materia Bernardino en combustión!

Depósito natural (2002)

TEXTOS

Os textos transcríbense das seguintes edicións:

Profecía do mar. Salnés, 1966.

Se o noso amor e os peixes... Edicións Xerais de Galicia, 1980.

Himno verde. Espiral Maior, 1992.

Ardentía. Espiral Maior, 1995.

Coñecín a Bernardino Graña no outono do 1954, se ben xa nos escribiamos dende tempo atrás. El era un poeta coñecido porque publicaba na revista *Alba* e porque gañara o primeiro premio das anovadas Festas Minervais. O mar era sempre tema de conversa, o mar verdadeiro, o dos mariñeiros cos que el navegaba, o dos seus veciños de Cangas, e a lingua que deles aprendeu e soubo levar, dignificada, á súa poesía, era a lingua que coñecía de modo directo, como súa, e tamén como filólogo que soubo prestarlle moita atención, en todo momento, e subliñar as particularidades do galego que aprendeu de seu e empregou. Unha boa mostra do que digo, penso que é o poema seguinte entre tantos outros que podía escoller.

Xose Luís Franco Grande

Este poema constitúe, entre outros cinco ou seis incluídos en *Profecía do mar*, un dos mellores logros da voz máis enérxica e apaixonada do poeta entregado ao testemuño activo e implicado da natureza marítima. O ritmo en maré crecente de hendecasílabos e heptasílabos rotundos, quebrados de cando en vez no estoupido de ondas breves, as series léxicas en enumeración intensificadora, a cadea de imaxes de intensa e sorpresiva potencia sensorial, constrúen a escena dinámica do mar a verquerse, ansioso, entusiasmado, na ribeira, a estourar finalmente en orgasmo de dimensión cósmica. O poema FEBRE NO MAR é Bernardino Graña de corpo enteiro.

Xosé María Álvarez Cáccamo

FEBRE NO MAR

Os carrumeiros mestos
buligan antre os peixes
levantan testas torpes
teñen máis mans que as larvas sin quitina
dos duros caranguexos
cunchas de nácar
regos
onde escorrega o verde
marusías continuas
cheirosas a caballo e zocos vellos
felechos
barbas raras
descontrolando os censos
todo o que ven prá beira e queda en praia
en celestial mui fina branca area
todo o que vai medrando no secreto
dos laños
pozas
rías
nos abismos
polo verde.

I ás veces ven en bancos rebrincando ledos
en gárgolas que choutan van deica o aire en superficie
en estalidos brancos
choutando rebrincando en mil roseles
van e veñen
fan cerveza
na noite son rumor e son estrelas
milleiros de estrelañas noctilucas
un día submarino
noite acesa
vibrátil semen fresco
nubens no mar
por dentro
que tamén teñen tronos e centellas

Profecía do mar (1966)

A visión telúrica do océano Atlántico
que irradia con forza en *Profecía do mar*
marcoume intensamente naquelas primeiras lecturas
da adolescencia e influíu notablemente
no meu primeiro libro, *Epiderme de estío*.
Difícil elixir un poema senlleiro desta obra,
mais finalmente optei polo dedicado
ó pintor expresionista abstracto Mark Tobey.
A arte plástica, o mar e a literatura: triángulo perfecto.

Lucía Novas

PARA A MORTE DE MARK TOBEY
 NAMENTRES BAÑO OS PÉS NO MAR

Penso agora (cos pés na ágoa) en Mark Tobey,
 en Mark Tobey pintor, tamén poeta,
 que pintaba New-Yorkes e milleiros
 de obreiros e fotógrafos e ollos
 e ollos e máis ollos
 e puntiños
 i as raias do seu paso i os foguetes
 i a tolemia insistente polas rúas.

Penso, cismo, e atoutiño na pel de ágoa
 un mensaxe nuclear pra alá das formas...

E Mark Tobey morréu,
 ou non morréu de todo i ha morrer i esquencerse e xa
[dá xenio,
 i eu pinto sobre a ágoa cos meus pés un signo,
 un garabato estrano, misterioso,
 eu mesmo
 ignoro si é por fin a representación total do mundo.

Quero pintar o mundo,
 e mato un moscardón de tanta rabia e pulo,
 e un cabalo tamén si é que fai falta mato.
 E quixera, vos digo, que xa o mundo
 quedara redondiño e ben pintado,
 pra sempre, ahí, clavado, coma un oito.

Pero, iai!, agora vede,
vede o fruto,
vede o frío por sempre polas gandas,
polos mares enormes, os desertos;
vede vir gaveantes e a petar nas portas outras mortes,
a cobrar puntualmente coma os bancos.
E vergonza é pensar, pensar siquera,
a miseria que cai sobre dos lombos...

Penso, cismo,
e me toma unha priguiza,
unha asepsia inefable nas cidades,
e incluso eiquí, tan ben como se está sentado,
bañando os pés
nas ondas.

Limpo os pés, fixo os ollos, penso e digo:
pra qué teño nos pés estes des dedos,
pra qué tanto limpar si nos pés nunca,
nunca medran nin flores nin acougo,
si me vou enlamando, anque tan fino,
e tamén son Mark Tobey
e si morro...

Profecía do mar (1966)

A Profecía do Mar transmutouse en alegoría do Mar e o Amor en *Se o noso amor e os peixes Sar arriba andase*, seguindo a tradición deste binomio que xa aparece nos cantores do mar dos nosos Cancioneiros medievais.

Escollo este poema, que ben se podería subtitular como crónica dun desencontro amoroso, expresado con imaxes mariñeiras da soidade, do fracaso, da persistencia do amor, con metáforas mesmo lexicalizadas da pesca e o amor, e coa mesma toponimia presente en Fernand'Esquio.

O amor que eu levei de Santiago a Lugo
esse me adusse, esse mh-adugo.

Alexandre Ripoll

Ouh doce o peso do teu corpo no meu maxín deitado

ÁLVARO CUNQUEIRO

Quedei no bar en seco como un peixe
ó te marchares ti mar en debalo.

Foi o teu corpo o mar e todo o peixe
do que fun mariñeiro fracasado.

E foi tamén un Pórtico da Gloria
onde romeiro quixen ser un anxo.

Oh doce o templo aceso do teu corpo
pra quen sen fe nen luz viña a Santiago.

Cómo fuxiches destas mans ardentes
como precioso frío peixe rápido.

Xa Compostela afoga en gris de chuvia
e dende aquí ó teu Lugo éme naufraxio.

Voume do bar das risas e tertulias
que agora sabe alí o café mais agro.

Vou Bonabal arriba pola Anguria
ó meu silencio en Rúa do Home Santo.

Oh doce o sal e a prata do teu peixe
aínda a nadar no meu ensoño lago.

Se o noso amor e os peixes... (1980)

Esa tarde Bernardino Graña recitaba “O gato da tasca mariñeira”. O poeta comeza de pé contra a fiestra. Un inicio suave vai tomando corpo e intensidade. Nalgún momento do verso algo acontece, o poeta é o poema e Bernardino Graña, como desprovisto de si mesmo, de nós que o celebrabamos, brinca de mesa en mesa nun miañar profundo, “se acaso o gato mira os ollos do home”, recita.

Foi na Tasca Típica de Noia nun dos recitais que Avilés de Taramancos organizaba convocando as amizades. Algúns anos despois, noutro lugar que non lembro, repetín co público o retrouso “dos que a ninguén aman librémonos pronto...”. Mais a miña escolla quere xuntar ao Bernardino Graña activador emocional do sonoro que nos toca, o outro poeta que tamén é, o que atento escoita, afastado do barullo e contra o barullo mesmo, o silencioso e resistente movemento subterráneo da vida, a pesar de todo.

Ana Romaní

CONTRA BARULLOS

SILENCIO. Hai un orballo
de terca primavera
que vén coa noite e fura
e vai mollando e entra
e busca en ti e no mundo
o corazón, a pedra.

A primavera tola,
calada, firme, lenta.
Afíanse as espiñas.
Queren xurdir máis herbas.

Mira que así, silente,
a flor tamén intenta
moi de vagar, que triunfe
un chisco de beleza.

Silencio. Hai unha loita
porque mañá apareza.

Están as raíces mainas
zugando baixo a terra,
a procurar dar zumes,
máis troncos que florezan.

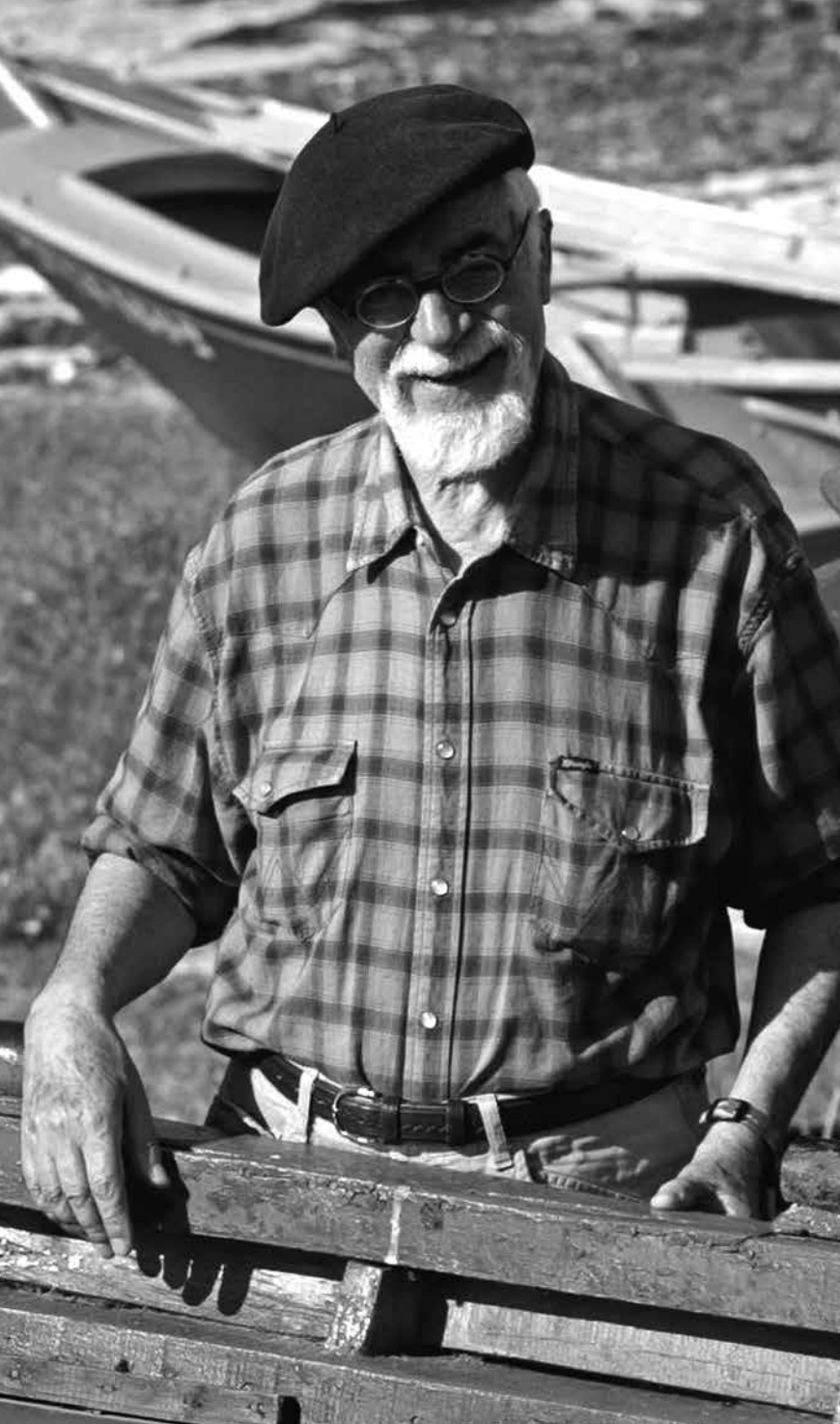
Cómpre silencio. Escoita
o vento que sementa,
o vento que se enfuria,
que as plantas abanea.

A saiba, os talos pulan...
Enduran, endereitan...
Queren subir. É a vida,
sempre ilusión e espera.

Deixa que así, silente,
vaia medrando e se erga.

Silencio. Un invisible
orballo engorde intenta
facer que fructifique
o corazón, a pedra

Himno verde (1992)

Meu benquerido amigo Bernardino:

Hoxe achégome a ti coas mans xeadas para darche calor como o salseiro,
mariñeiro de Cangas, compañeiro a refuxiarme sempre das axadas.

Os teus versos enxoiitos co salitre foron ronsel en min e singradura,
un alento de vento na mornura, travesías de soños no pupitre.

Compartimos o mar, Mar de anconía, de relascas, caladas e escoaxes,
crebas abarloadas ás maraxes, xaramiños, frieiros e rutías.

Mar de ardentía na augamá da ardora. Vagas en espiral en noctilucas
que tatúan os cons, as espenucas e escintilan arnelas de noutrora.

Ficarán na lembranza do solsticio crepúsculos das ondas de Fisterra,
o pranto do Centulo cando berra, eternamente a fin que fora inicio.

Amigo Bernardino benquerido honroso son de terte coñecido.

Alexandre Nerium

¿CÓMO HEI VIVIR MAÑÁ SEN A LUZ TÚA?

Case morto vivín sen coñecerte
aló na chaira seca por absurdas rúas
onde ninguén me soupo dar mornura.

Foi soedade desconforme adentro
e a semente a caír en terra dura.

¿Cómo hei vivir mañá sen a luz túa?

Erguinme e vinte ó regresar á terra
como se fora todo aquilo un soño
pesado e ti xa foras sempre miña.

Foi outra vez materno en aloumiño
o bico teu na lingua.
E foi de novo corazón adentro
comprender a existencia e a dozura.

¿Cómo hei vivir mañá sen a luz túa?

Pero hoxe mesmo o día abriu en medo
entrou na fiestra un sol extraño inmenso
e deixáchesme o leito en mantas frías.

Está a volver agora corazón adentro
a soedade o podre a agonía
a me pinchar as cousas en millóns de pugas
cada minuto en séculos de agullas.

¿Cómo hei vivir mañá sen a luz túa?

Se o noso amor e os peixes... (1980)

Cando me preguntaron sobre os meus referentes literarios, o nome de Bernardino Graña formou parte da resposta. E hoxe que debo elixir un poema, *Himno verde* vén á miña memoria como unha fervenza de palabras que nas súas moléculas transportan a esencia da poesía de Bernardino: musicalidade, mar, reivindicación. Digo *Himno verde* e penso nun poema sobre a *Digitalis purpurea* e todos os sonoros nomes que pariu a nosa lingua para esta vara colorida e velenosa. Digo Bernardino e vexo un home delgado erguido no escenario unindo o público á súa declamación, o bardo a crear un coro de voces que esixen: “dos que a ninguén aman, librémonos pronto”. Por iso este poema, este laio polo mar, este berro e o conxuro de que a súa forza varra a nosa inmundicia. Versos do poeta do mar para que dos que nos lixan e consomen, nos libremos logo.

Marta Dacosta Alonso

ANTE A CIDADE CO MAR MANCHADO

I

VAGAS, ondas grandes,
mans do mar sagrado,
quitádeme os aires
con que me enzoufaron.

Aire porco,
aire de morto.
Aire podre,
que corrompe.
Aire e noxo,
visgo, cotra,
vil petróleo,
chapapote.

Aire e mexos e miserias
das cen mil bullas, entullos,
axes, bafos, abafallos,
rodopíos, líos, chíos,
tolerías que confonden.
Dos cen mil tolos que corren
en cen mil chatarras-coches.

De pezoñas
e carroñas,
das comidas
xa comidas
que nos comen,
desperdicios
de mil vicios
que nos cobren.

Os lixosos
lumes ruíns,
os desprecios
que nos cegan,
nos consomen.

A ignorancia, o abandono,
o mental neboeiro choco.
A negrume, as mestas nubes
que converten
día en noite.

II

Quitádeme os aires
que matan o aire,
os aires merdallas
de pitas birollas
que alcatrean nafres,
estómagos, bocas,
o fígado, os foles.

Quitádeme os monstros
en forma de homes.
Quitádeme os aires
que a todo o planeta
apestan, corroen.

Aires de soberbia
finchada e paifoca.
De furia e tolemia
que se autodevora
e que todo o entolda.

De sombras que asombran
e queren subirse
por aire e galaxia
e apagar os soles.

Que nos varras,
Mar,
Vagada,
gran Roncallo a caírnos sobre
a cidade, como eclipse,
como fusta, apocalipse,
labazada
dura e forte,
Maremoto,
Monte de auga,
Sal
enorme.

Himno verde (1992)

Escollín este poema porque me parece un dos máis logrados de tódolos que escribiu Bernardino e tamén porque me lembra os anos da miña adolescencia e xuventude en que lle axudaba a meu tío na súa taberna-ultramarinos. No poema temos unha descrición perfecta do ambiente que se vivía nunha tasca mariñeira hai setenta anos, cun dominio total do léxico e a escolla das palabras máis apropiadas, que se repiten nos momentos máis adecuados, e sempre coa lembranza da lingua mariñeira. Ó lelo sentimos o rebumbio das voces, as discusións, os comentarios, o gozo da vida, sempre abafados aqueles homes por unha nube de fume fantasmagórica. E en todas partes o gato, coma un gran señor, dominador do panorama e marabillosamente caracterizado.

Ramón Lorenzo

O GATO DA TASCA MARIÑEIRA

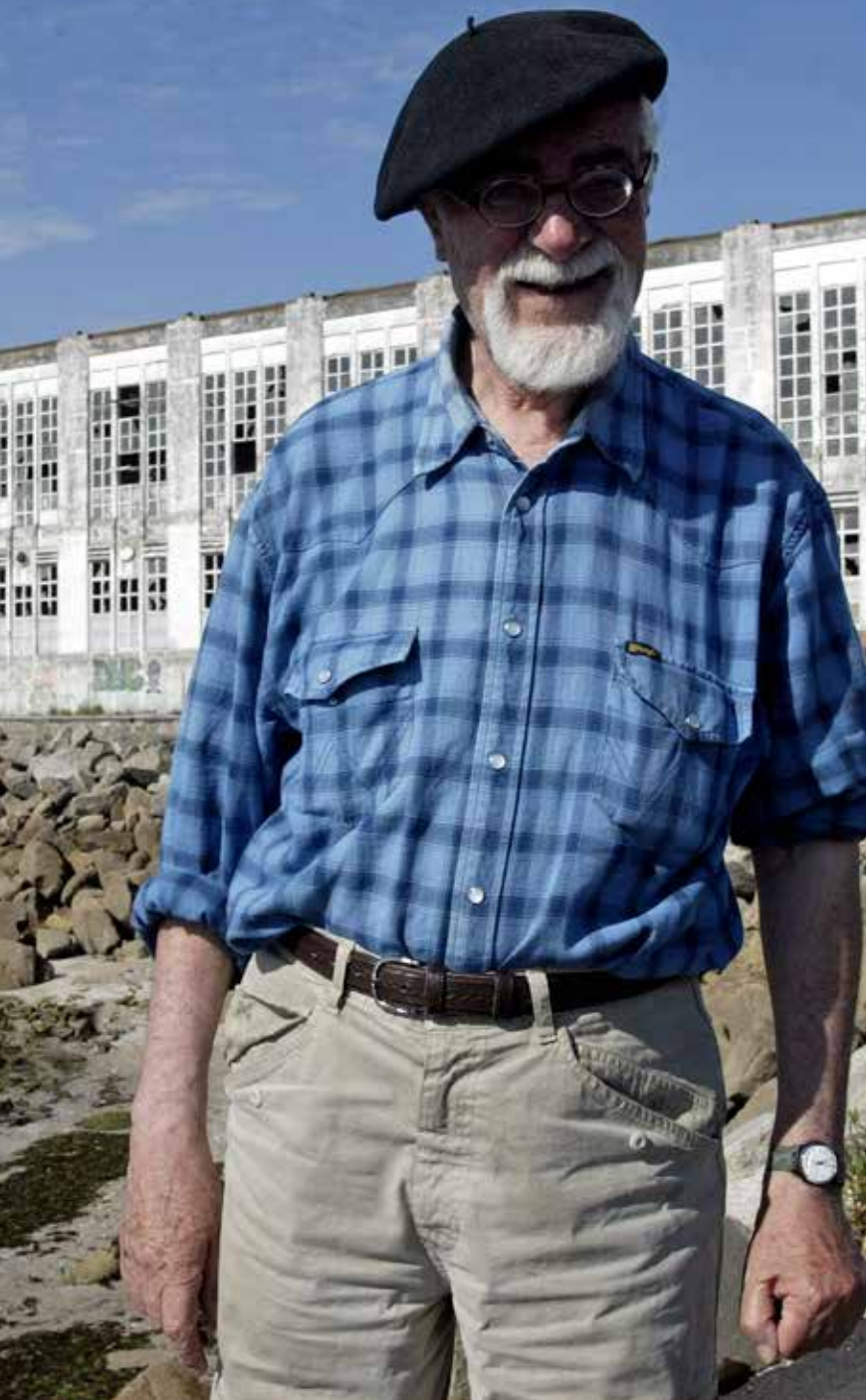
Eiquí non hai silencio porque hai homes
 falan os homes falan
 eiquí non pasa o vento esa fantasma
 os homes falan falan
 e fórmase outro vento outro rebumbio
 unha fantasma feita deste fume
 este fumar sin tino estas palabras
 e pasa un soave gato que é da casa.

Beben viño coñac
 berran discuten contan chistes mascan
 un pouco de xamón tal ves chourizo
 o gato ulisca cheira mira agarda
 vai á cociña vense ó mostrador quixera
 un anaquiño de boa carne un chisco
 de ternura algún queixo unha migalla.
 Eiquí non hai vagadas nin roncallos
 non se ven os cabezos nin as praias
 o taberneiro bule saluda cobra sirve fala
 cambea mil pesetas chama á muller a berros
 e contesta ó teléfono ás chamadas
 i os homes berran muito cheos de ira
 e rin e danse a man e nada pasa.

O gato calandiño ergue as orellas
 tan maino tan soavísimo sin gana
 cruza por antre as pernas antre as botas
 altas botas de caucho contra as ágoas co seu rabo
 arriquichado e duro e tan en calma
 i eiquí non hai silencio que hai vinte homes
 i están lexos os mares que arrebatan.

Si acaso o gato mira os ollos do home
guicha en suspenso escuita en pas agacha
unha orelliña aguda e indiferente
lambe teimudo e calmo unha das patas
e si acaso durmiña e abre un ollo
e ve que os homes beben fuman discuten muito
[non se cansan
de ensaladilla callos mexilóns anchoas
e viño tinto e branco en tantas tazas
esgarran cuspen entran salen empuxan brindan cantan
i a radio está alcendida e oise música
i o gato pasa indemne comprendendo ten costume
[son os homes
non se espanta.

Profecía do mar (1966)

Na “Oda mariña ás forzas de Patiño e Jackson Pollock” atrevese o poeta cun *dripping* que nos leva ao mar poderoso do expresionismo, da arte en acción, personalizada esta nas figuras de Reimundo Patiño (compañeiro de Bernardino Graña naquela aventura renovadora e vangardista chamada Brais Pinto) e de Jackson Pollock, artista principal dentro da corrente do expresionismo abstracto. A lingua faise mar a través dunha escolla potente: mares de babexiña, carromeiros mestos, marés e invernos que buligan, se envisgan, zurrichan... nun movemento continuo e liberador que nos deixa na soleira da tempestade dos tempos, das fendas do universo, dos átomos que agroman, do osíxeno das galaxias... Alí onde toda acción, toda andada, se fai lingua de carne anque doian as tripas.

Elvira Ribeiro Tobío

ODA MARIÑA ÁS FORZAS DE PATIÑO
E JACKSON POLLOCK

Pra ti, Reimundo Patiño, irai tolo!

I

Astrévete nos mares
de babexiña ou golpe
con aguación e coso
pra dar aínda máis na pedra e dar coas formas
tenciona aínda escuro
coa tempestá dos tempos
(¿Qué ten que caian follas?
Tí pintarás máis dentes.)

Mira
bucía
palpa
no mar os carrumeiros mestos
no mar
na terra
no ámbar de sangue
dentro
descontrolando estadísticas e reixas
xurde
zurricha
vente
ollo de iodo
isco
batume
esencia
anque doian as tripas
envísgaste nos oucéanos
neste gran mar que miro
iah neste mar Patiño!
sé máis felís que os congresos máis lóxicos e serios
sé laño que está a cebarse en marés e invernos

xordamente
 agarda a dar un bo golpe
 tí que vives tí que andas tí que sabes do vento.

II

Coma o sol ou o mar non hai nada
 coma as formas xurdindo ou preguntas
 non hai nada máis grande que o tigre
 ou o peixe que no átomo xa agroma
 e por iso defendo
 unha lingua de carne e de lama
 unha lingua de lama que aprenda
 que non todo é falar e hai materia
 e hai que andar e marchar de contado
 e fender no universo ou na nada
 en máis frescos e inéditos celmes
 polo que é necesario agüentarnos
 contra todo ese medo de estrelas
 ANQUE DOIAN AS TRIPAS
 contra centos e centos de millóns de toneladas
 [de potencia
 contra todo o futuro horizonte
 e a distancia terrible das presencias.

E haberá máis deluvios e loitas
 e a noite arredando ós que son febles
 pra que poida saberse si é preciso
 sementar con máis paixón homes nas femias
 co semáforo en ritmo do pulso
 debalando no espacio
 por sempre.

III

E Jackson Pollock vive e Jackson Pollock tenta
 porque nas mans buligan células e bacterias
 e fillos de pais naceron e remaneceron e repetíronse

[todos os movementos

E HABERÁ MÁIS DELUVIOS E DESASTRES

e cambearán os semblantes das nubens de osíxeno

[das galaxias

e novos xelmos e lígamos darán novos víveres e

[cadavres ben tenros

comeremos falaremos cubriremos o chan de papeles
 cruzaremos contigo e Jackson Pollock e Mark Tobey

[i os amigos

muitedumes de xente e cidades

e puntos e liñas

kilombos e mares

guerras e valeiros.

Profecía do mar (1966)

Durante moito tempo, e se cadra aínda na actualidade, Bernardino Graña foi entalado como o Poeta do Mar por antonomasia. Sen negar esta evidencia no que atinxe á plurisignificación poética da obra bernardiniana, dende hai tempo hai unha serie de autores como Xosé Manuel Millán Otero ou Xosé María Álvarez Cáccamo, que reivindicán a condición de Bernardino como poeta do (A)mar, cunha simple letra que, por contraposición e complementariedade cunha paréntese ben colocada, aúna un maior entendemento e trae máis luz ao legado que o poeta de Cangas nos deixou. Poderíamos engadir a poesía existencialista ou social, mais o amor na súa obra espalla unha chea de fíos condutores nos que se conectan todas as teimas líricas que del saíron ao longo de tantos anos. Dende a poesía existencialista ata a poesía ecoloxista, o amor, como veremos neste poema é o foco irradiador para toda unha poética.

Héitor Mera

LABIOS-UVAS

O sol no mar a pórse, e vén a noite,
 e icon que luz, meu sol, no beixo invades!
 Ao pé do mar son vides os teus dedos,
 acios, viñedo, sol, tenrura espallan.
 A uvas maduras os teus labios saben.

Vén o teu sol ergueito a min no ocaso,
 cando outro sol redondo cae nos mares,
 cando me rindo e caio nos teus brazos.
 ¡Que quente e doce sobes aos meus labios!
 A uvas maduras os teus labios saben.

Os teus brazos encerran luz moi grande.
 Se me aprisionan líbranme da noite,
 de clandestinos, negros, malos aires,
 e danme a gloria dun sol meu moi íntimo.
 A uvas maduras os teus labios saben.

Todos coñecen o solpor no lusco-
 fusco-roibén do sol que morre suave.
 Somentes eu coñezo o táctil soño
 da realidade do teu sol nos labios.
 A uvas maduras os teus labios saben.

Himno verde (1992)

Son dunha xeración que se incorporou serodidamente ás aulas de lingua e literatura galega, de feito o meu primeiro profesor desta materia foi Alexandre Ripoll (aquí connosco) xa entrado o curso do vello 2º de BUP. Mais o meu coñecemento da poesía de Bernardino é anterior e vén dado polo meu interese lector. Para isto foron fundamentais, nunha época na que aínda non podía mercar libros, os nutridos fondos da benemérita biblioteca pública municipal “Francisco Mayán” de Cee, onde eu era dos escasos lectores que levaba tamén poesía, entre eles velaí en primeiro lugar a *Antoloxía de Poesía Galega. Do Posmodernismo aos Novos*, de Fernández del Riego (Galaxia, 1980) e xa logo un título que me deixou pegada, *Profecía do mar*, non na súa 1ª edición (Galaxia, Col. Salnés, 1966), senón na fermosa 2ª ed. (Algalia, Col. Ardentía, 1984). E anos despois chegou o encontro persoal, lembro perfectamente que o poeta e editor Miguel Anxo Fernán-Vello deu en nos convocar aos dous para nos facer entrega dos nosos poemarios, *Himno verde* e a miña opera prima *Ausencias pretéritas*, números 4 e 5 do catálogo de Espiral Maior, que aquel día de xuño de 1992 asinamos un ao outro para acompañarnos unha amizade que se fixo perenne. Saúde e Mar!

Miro Villar

PREGUNTO AOS HOMES E MULLERES DO NOSO MAR

Mariñeiros de Viveiro,
Fisterra, Caión, Malpica,
Pontevedra, Arousa, Vigo,
Noia, A Coruña, Muxía,
pescadores e peixeiras,
mariscadoras das rías,
¿de quen son os areeiros
e os cons e faros e as illas?,
¿de quen son brisa e gaivotas,
a espuma que vos salpica,
as ondas fortes trullando
e acobexando as sardiñas? ,
¿de quen o verdello, a area,
os laños, as ardentías,
e as nécoras e centolas
e rodaballos e minchas,
senón do que no seu rostro
sente do mar xerfa e tinta,
quen fere as mans nos mariscos,
en remos, sales, espiñas,
pugas, maromas ou lemes,
quen se molla na auga fría,
cuida nasas, barcos, pesca
con redes, con liña ou fisga
e pasa noites ao axexo,
con calma ou con maruxía,
quen mira a morte ben perto
nas galernas da invernía?

Decídeme de quen son
praia, areas, augas, rías...

Ardentía, 1995

ACTUACIÓN MUSICAL

Gelria

O simbólico nome do buque holandés no que o poeta rianxeiro Manuel Antonio estivo embarcado nas súas viaxes a América dá nome a este trío musical formado por Elena Tarrats (voz), Federico Mosquera (piano) e Mario G. Cortizo (percusión). O trío leva en funcionamento dende comezos do 2014 e ten tocado en Holanda, Portugal, Cataluña e Madrid. Neste tempo presentou a súa música ao longo de toda a xeografía galega (Santiago, Lalín, Pontevea, A Coruña, A Estrada, Viveiro, Foz, Pontevedra, Padrón, Vigo, Vilar de Santos, Ferrol, O Grove, O Carballiño, Barreiros, Bueu, Cervo, Rianxo, Ribeira e Laxe).

Gelria acompañou o gaiteiro Carlos Núñez durante a súa xira do 20 aniversario d'*A irmandade das estrelas* en decembro de 2016 e xaneiro de 2017 en salas como o Palau de la Música Catalana ou o Teatro Circo Price de Madrid.

"O gato da tasca mariñeira", **Bernardino Graña**

"Far blues", **Luz Pozo Garza**

"Amemos", **Carlos Casares**

GABANZA
DE BERNARDINO GRAÑA VILLAR:
DA INFANCIA A HOXE

Miñas donas e meus señores:

A Real Academia Galega pensou en min, para facer esta *laudatio*, por unha circunstancia que poucos coñecen: que Bernardino Graña e mais eu fomos compañeiros de pupitre, no ano 1943, durante varios meses. Foi o período no que preparamos o ingreso de bacharelato, el con once anos, eu xa con catorce, no colexio Academos de Ribadavia, na entraña mesma do Ribeiro.

Aquel colexio dos primeiros anos da Posguerra hai tempo que reclama unha monografía dun pedagogo experto no que era o sistema educativo español naqueles anos míseros, naqueles anos nos que deixaran de soar os ventos nutricios da II República en materia de educación. O Academos foi un colexio heroico. Nel, don Benito García impartía todas as materias de Ciencias nos sete cursos de bacharelato, e don Bernardino Graña Refojos, que fora seminarista, todas as de Letras.

Eu débolle a don Bernardino a miña decidida inclinación ás Letras, non só polas súas clases de Gramática, Literatura e Latín, entre outras, senón porque foi el quen me mergullou na lectura de moitos clásicos –clásicos antigos e modernos–, libros –cómpre dicilo e subliñalo– que el mesmo me regalou ou facilitou.

Pois ben, na primavera de 1943 chego eu ó colexio Academos para preparar o exame de ingreso que tería lugar, en xuño dese ano, no Instituto de Ourense, hoxe denominado Ramón Otero Pedrayo (*Rebus sic stantibus* –é o latín de don Bernardino– permítanme que ofrezca un pequeno inciso, dedicado ó feito de que don Ramón, aquel mausoleo da palabra, non me

examinou, non nos examinou a Bernardino Graña Villar nin a min, pois estaba suspendido de emprego e soldo desde 1937, causa que eu ignoraba. Eu tamén ignoraba que houbera profesores represaliados por Franco, do que sabía, isto si, que nos salvara a todos do comunismo, algo no que eu tamén era un ignorante).

En efecto, na primavera de 1943 inicio os meus estudos de ingreso do bacharelato e fágoo nun pupitre dun rapaz máis novo que resultou ser o fillo de don Bernardino, a quen na casa e no colexio chamaban co hipocóristico Dinito, mentres a min, Suso. Se fago un esforzo de memoria, recordo, de xeito bastante fragmentario, frases e saídas de Dinito que, con once anos, xa preludiaba o discurso orixinal e moi pouco convencional co que nos asombraría, a partir de 1958, coa súa obra literaria, nomeadamente coa poética. Pero isto, señoras e señores, é moi doado dicilo hoxe; eu, daquela, limitábame a percibir aquel falar seu e, simplemente, a sorprendeme. Máis ben pensaba que, por ser fillo de profesor tan erudito e tan coidadoso na expresión, o meu colega case tiña a obriga de dispoñer daquelas peculiaridades idiomáticas.

En xuño dese ano, fomos á Capital, a Ourense, entramos con certo medo no templo do instituto e saímos airosos das probas do exame de ingreso, unha das cales, a do Ditado, tiña unha dificultade especial por tratarse dun texto, non moi breve, do *Quixote*. (Décadas antes, en Granada, un alumno chamado Federico García Lorca fallara nalgúns acentos e noutros grafemas).

Hoxe sei ben de onde lle vén ó noso Bernardino aquela peculiaridade, os seus dotes literarios demostrados en varios xéneros, nomeadamente na poesía. Como son leigo en xenética, apuntarei

claramente a dúas circunstancias biográficas: o contacto co pai, que falaba, dentro e fóra da aula, como un libro, e o diálogo, na casa, coa rica biblioteca de don Bernardino, da que eu me beneficiéi, por ser algo maior, antes ca el. Eu podería citar moitos dos libros e autores que don Bernardino me proporcionou: a *Odisea*, a *Eneida*, a *Divina comedia*, teatro do século de ouro español, Valera, Pereda, Manzoni, Tolstoy... Nese santuario educouse o noso Bernardino alén de estar sempre á sombra de quen amaba a palabra e sentía unha paixón moi grande polo oficio literario, tan grande que, na Ribadavia de 1945 e 1946, sen estímulo de ningún tipo, escribiu unha novela longa titulada *Por los caminos de la carne*. A min leume algúns capítulos no seu castelán libresco e apaixonado, que a min me parecía de ouro. Pobre don Bernardino, na mísera e beocia vila de Ribadavia daquelas tristes calendas, que non tiña interlocutor para as cousas literarias máis ca un alumno moi novo que, por certo, cada vez estaba máis decidido a ser no futuro un home de Letras! Non sei en que ano o noso Bernardino leu esta novela.

En calquera caso, o escritor Bernardino Graña Villar procede desa casa de Ribadavia, desa rica biblioteca e da fruición literaria de don Bernardino Graña Refojos, capaz de escribir unha novela sen destino *in partibus infidelium*. A proba de que a novela se produciu nun territorio e nun tempo adversos é que se publicou, en Cangas, setenta anos despois. O propio Bernardino Graña Villar reconece, xa maduro, en 2010, a débeda, a gran débeda, que ten con don Bernardino: “sen dúbida son fillo do meu pai e a el lle debo o saber ler e escribir e a el lle debo a dedicación, o contacto cos libros, a disciplina

de escritor xuntamente coa sensibilidade, o gusto, a cultura literaria, a busca da palabra”. Paga a pena ler esta páxina do seu discurso de ingreso na Real Academia Galega (pp. 10-11) onde, por certo, tamén pon o acento na formación literaria que recibiu antes de nacer, concretamente os cantos e os contos da nai.

Cando se conta cunha obra que o noso Bernardino foi escribindo ó longo da súa vida desde *Poemas do home que quixo vivir*, de 1958, ese escritor ten o dereito ó máximo galardón literario: a unha coroa de loureiro como a que se lle ofreceu a Curros Enríquez, *mutatis mutandis*, na Coruña no ano 1904. Sería a coroa de loureiro para un poeta que nos deixou libros imprescindibles, entre outros, *Profecía do mar*, de 1966, cando o escritor tiña pouco máis de trinta anos. Nese libro figura o celeberrimo poema “O gato da tasca mariñeira”, sobre o que Fernando Lázaro Carreter, un sabio filólogo, me escribiu unha carta ategada de gabanzas e agudas observacións.

A musa do noso Bernardino é unha musa plural, que vai do existencialismo inicial –un pouco inxenuo– á poesía civil pasando polas súas grandes páxinas telúricas e outras, entre elas certos poemas infantís, en versión máis ou menos subversiva, como os que compoñen *Tres vellas fábulas novas*, do ano 2000.

Nesta coroa de loureiro que eu lle quixera ofrecer, debería figurar un poema moi pouco citado que é unha mostra, dentro da súa musa civil, da mellor poesía satírica que se teña feito no idioma das “cantigas d’escarneo e maldizer”. Titúlase o poema, escrito na noite do 20 ó 21 de novembro de 1975, “Gran luz en novembro (Na morte do xeneral Franco)” e foi publicado na revista *A Nosa Terra* o 30 de novembro de 1995. O poeta, en 81 versos hendecasilabos, trouxa

o seu noxo e os seus vellos medos, para finalizar con palabras de esperanza:

¡Gran luz pode vir hoxe, neste día,
neste amencer grisallo de Novembro!

Alguén que antes ca min está tecendo para o noso Bernardino Graña unha auténtica coroa de recoñecemento e gratitude, o profesor Alexandre Ripoll Anta, fixo hai anos unha edición moi coidada, desta *execratio*, tanto que ben podíamos chamar ó profesor Ripoll o príncipe da bibliofilia francófoba. Sexan estas palabras unha modestísima homenaxe a quen, desde hai moitos anos, tanto ten termando da persoa e do escritor Bernardino Graña Villar, un escritor que, alén de poeta, de grande e polifacético poeta, fixo incursións valiosas no universo do teatro, no da narrativa infantil e xuvenil e nalgúns outros eidos.

Académico numerario desde 2010, a súa obra literaria honra a nosa institución, que hoxe lle ofrece unha homenaxe que a quen honra é a nós.

Xesús Alonso Montero

Académico de número
Real Academia Galega

GRAN LUZ EN NOVIEMBRE
(NA MORTE DO XENERAL FRANCO)

E, por fin, xeneral, xa vas fedendo.

E agora que os carunchos, as lombrigas,
os vermes, as bacterias en exércitos
avanzan contra ti baixo da terra
e van furar voraces na fermosa,
rica madeira e guata do teu leiteo,
nós temos que facernos outros bichos,
nós temos que afiar uns dentes irtos,
potentes, penetrantes, para roerte,
para acabar contigo e cos soldados
na inercia das túas ordes, sen cerebro.
Nós temos que saber erguer os puños
pechados e moi fortes ós fuciños
dos ogros axudantes do teu reino.

Non vale que ti mesmo, os teus esbirros,
vos agachedes baixo os crucifixos,
non vale que finxades ser apóstolos
ou santos baixo palio ou pobres vellos.
Sabemos que nos toca o labor duro,
a loita de escachar todo o castelo
montado na traición e na falsía,
e agora, coma a chuvia de Galicia,
cairemos sobre vós pinga tras pinga,
cairemos coma os golpes do martelo
do firme forxador ou do canteiro.
E afastaremos as noxentas bocas
dos teus lobos e cans a recomernos
e temos que facer que estoupe o ventre
que deixas empreñado con xermolos
dos teus horrendos cómplices do inferno.

Vexo a cidade estática, pasmada,
 polas molladas rúas mencendo,
 falando en grupo a xente, con prudencia,
 con pánico avanzando. Hai unha nube
 moi grande e moi escura polo ceo.
 Os fumes dos tellados soben lentos.
 Domina aínda a sombra, pero hai patios,
 reductos que alimentan en segredo
 unha manda de galos atrevidos
 que van cantar a luz, dar peteirazos,
 escangallar coas uñas os poleiros
 das pitas da inmundicia medoñenta.
 E axiña firmemente escacharemos
 a longa noite pétrea, todo o medo.

Por fin, ouh desgraciado, vas metido
 nun rico cadaleito, es un cadáver
 que fede en toda Hespaña xa hai ben tempo,
 que quixo a todos nós apodrecernos
 xa antes de morrer, e irás seguido
 de outros coma ti podres por dentro,
 podremia con aspecto de persoas,
 fantoches xunto a cruces, entre bispos,
 hipócrita función, fraude do demo.

Abramos as ventás. Amence un día
 que trae o amencer dun novo tempo.
 ¡Hai aire renovado! ¡Xa respiro!
 ¡Xa cantan polo albor os galos ledos!
 ¡Vainos nacer gran Luz nesta xornada!
 As néboas da nenez, aqueles contos
 terribles xa se van esmorecendo.
 E vexo, xeneral, as bambalinas,
 cortinas, gran telón, todo o teatro
 da farsa, da mentira desfacéndose.

Agora contra ti un gran exército
de couzas, vermes, lesmas e bacterias
avanzan invencibles baixo terra,
soben á faraónica pirámide,
ao teu vaidoso túmulo con templo,
ostentación da cruz en sacrilexio,
e invaden de “caudillos” victoriosos
polo aire, polas fendas do sartego,
avanzan implacables na túa caixa,
profundan polo escroto, polo cranio,
papan os torpes miolos, xa devoran
a man coa que firmaches as sentencias,
a man que só quería firmar morte
e ternos entre reixas e trasteiros.

¡Cantemos! ¡Aleluia! ¡Deamos gracias!
¡Morreu o Satanás, o non amigo!
¡Gran luz pode vir hoxe, neste día,
neste amencer grisallo de Novembro!

Rúa do Home Santo, Santiago
Amencer do 21 de Novembro de 1975

ÍNDICE

- 8 Víctor F. Freixanes **A festa que nos convoca**
- 10 Marilar Aleixandre **Como un mascato**
- 12 Xose María Álvarez Cáccamo **Oda mariña ás forzas e materias de Bernardino Graña**
- 14 **TEXTOS**
- 16 Xosé Luís Franco Grande
Xosé María Álvarez Cáccamo **Febre no mar**
- 20 Lucía Novas **Para a morte de Mark Tobey...**
- 24 Alexandre Ripoll
Quedei no bar en seco como un peixe
- 26 Ana Romaní **Contra barullos**
- 30 Alexandre Nerium
¿Cómo hei vivir mañá sen a luz túa?
- 32 Marta Dacosta Alonso
Ante a cidade co mar manchado
- 36 Ramón Lorenzo **O gato da tasca mariñeira**
- 40 Elvira Ribeiro Tobío **Oda mariña ás forzas de Patiño e Jackson Pollock**
- 44 Héitor Mera **Labios-ugas**
- 46 Miro Villar
Pregunto aos homes e mulleres do noso mar
- 48 **Gelria** Actuación musical
- 50 Xesús Alonso Montero **Gabanza de Bernardino Graña Villar: da infancia a hoxe**
- 56 Bernardino Graña **Gran luz en novembro (Na morte do xeneral Franco)**

Este libro acabouse
de imprimir
no mes de marzo de 2022
para celebrar a escrita
de
Bernardino Graña

Xosé María Álvarez Cáccamo, Lucía Novas,
Alexandre Ripoll, Ana Romaní, Alexandre
Nerium, Marta Dacosta Alonso, Ramón Lorenzo,
Elvira Ribeiro Tobío, Héitor Mera, Miro Villar e
Xesús Alonso Montero, que compartiu de neno
pupitre escolar con Bernardino, celebramos o
mar e a súa profecía.

Celebramos o poeta, Bernardino Graña. Tal é a
razón da festa que nos convoca.

A large, white, serif letter 'G' is centered on the page. It has a soft, blue, glowing aura around it, which fades out towards the edges of the page. The letter is the dominant visual element in the lower half of the image.